

Musik i cirkel

- En intervjustudie om improvisatorisk musik i studieförbunden

FÖRORD

Folkbildningsrådet värnar all den viktiga folkbildning som sker över hela landet, som stärker vår demokrati och som skapar möten för kultur och bildning. Studieförbunden finns i alla Sveriges kommuner och är viktiga aktörer för att hela landet ska ha ett levande kulturliv. Musik är det enskilt största ämnesområdet i studieförbundens studiecirkelverksamhet, och studieförbundens bandverksamhet har genom åren betytt mycket för Sveriges musikliv. Tyvärr har verksamheten inte varit fri från problem.

Hösten 2020 fick nio av de tio studieförbunden i uppdrag att göra en utökad granskning av sin verksamhet, efter att omfattande fusk i Järvaområdet uppdagats. Resultatet av granskningen visade bland annat att det förekommit administrativa misstag, fusk och brister i musikverksamheten. Därefter beslutade Folkbildningsrådet i april 2021 att inleda ett omfattande arbete med att se över villkor och fördelningssystem för att bättre styra mot statens syften med bidraget.

Flera åtgärder för att komma till rätta med problemen i musikverksamheten vidtogs omgående, både av studieförbunden och Folkbildningsrådet. För att få en djupare förståelse för verksamheten och vad som krävs för att säkerställa att statsbidraget används korrekt och på ett sätt som på bästa sätt bidrar till statens syften med statsbidraget har Folkbildningsrådet tagit fram denna rapport. Den kommer att vara ett viktigt underlag i vårt vidare arbete med att reformera statsbidragssystemet.

Rapporten är skriven av Thomas Östlund, Thomas Östlund Produktion.
Stockholm i februari 2022

Maria Graner

Generalsekreterare Folkbildningsrådet

INNEHÅLL

1	Inledning, bakgrund och utgångspunkter	7
1.1	Inledning	7
1.2	Om Studieförbunden.....	7
1.3	Improvisatorisk musik i siffror	8
1.4	Om studien	9
2	Resultat	13
2.1	Musikverksamheten karakteriseras.....	13
2.2	Vad händer i musikcirkarna?	15
2.3	Musikverksamheten och verksamhetsvillkoren för studiecirkel	16
2.4	Om anordnarskapet och relationen mellan musikgrupper och studieförbund	23
2.5	Musikintressets förändring	34
2.6	Viktigast att förändra.....	36
3	Avslutande reflektioner	38
3.1	Engagerade verksamhetsutvecklare.....	38
3.2	Improvisatorisk musik som folkbildning	38
3.3	Planmässighet i musikcirkarna.....	39
3.4	Verksamhetsvillkor behövs – och orsakar bryderier	40
3.5	Mervärdet för grupperna	41
3.6	Pengar och prioriteringar	42
3.7	En förändrad verklighet med utmaningar	42
3.8	Stolthet och frustration – ambitioner och målkonflikter	43
	Bilaga 1 – Studieförbundens musikverksamhet – på deras egna webbplatser	45

SAMMANFATTNING

Syftet med studien är att öka kunskapen om studieförbundens musikverksamhet, främst det som i ämneskodningen för studiecirkel benämns *improvisatorisk musik*. Studien bygger på intervjuer med nio anställda verksamhetsutvecklare i nio studieförbund. De intervjuade arbetar samtliga operativt med lokal musikverksamhet.

Improvisatorisk musik är studieförbundens största ämne, med 25 procent av den totala studiecirkelverksamheten 2019, mätt i studietimmar.

I musikverksamheten är den kreativa grupprocessen central. Andra kännetecken är att verksamheten inte är lärarledd, i allmänhet innefattar att skapa egen musik och text samt ofta bärs av ambitionen att nå ut till en publik.

Nuvarande verksamhetsvillkor för studiecirkel upplevs som svårtolkade och är en källa till frustration. Villkoret om planmässighet problematiseras, liksom svårigheten att skilja mellan lärande och utövande i musiken. Den så kallade 480-timmarsregeln uppfattar de flesta som rimlig, men otydlig.

Relationen mellan musikgrupperna och studieförbunden är mångfacetterad. Grupperna har ofta en stark anknytning till "sitt" studieförbund, som kan sättas i samband med bristen på organisatorisk infrastruktur för denna del av amatörkulturen. Det stöd musikcirkelerna efterfrågar – och studieförbunden erbjuder – handlar först och främst om replokaler, att ha någonstans att spela. Studieförbunden subventionerar ofta hyreskostnaden för replokaler. Annat som erbjuds är utrustning, utbildning och mer informellt stöd, genom råd och coachning. Studieförbundens ambition är ett behovsanpassat stöd, men det är även kopplat till hur mycket grupperna har studiecirkel.

Det volymbaserade fördelningssystemet av statsbidrag till studieförbunden uppfattas som mycket problematiskt. Det leder till "volymjakt" och försvårar satsningar på angelägen, men "volymfattig", folkbildningsverksamhet, även om sådana satsningar ändå förekommer. De sker ofta som en följd av interna prioriteringar och ibland med externt ekonomiskt stöd i form av projektbidrag.

Musikintresset förändras och det blir vanligare att ungdomar spelar på egen hand, i duor och löst sammansatta nätverk. Digitaliseringen gör att

musicerandet kan ske mer oberoende av tid och rum. Båda dessa utvecklingstendenser väcker frågor om studieförbundens ambitioner och förmåga att framöver vara ett stöd för musikintresserade ungdomar.

Sammanfattningsvis upplever de intervjuade **stolthet** över musikverksamheten, som de menar är starkt präglad av folkbildningens grundidéer och som bidrar till att utveckla människa och samhälle. De uttrycker samtidigt **frustration** över att de i sin yrkesutövning blir mer av administratörer och kontrollanter av stora volymer studietimmar – och mindre av kreativa verksamhetsutvecklare. Detta hindrar **ambitioner** att nå ut bredare till nya målgrupper och ge ett mer aktivt stöd till musikgrupperna. Slutligen blottlägger studien flera **målkonflikter**, där den tydligaste är att förena chefers krav på stora volymer med viljan att följa verksamhetsvillkoren och att kvalitativt utveckla musikcirkelverksamheten.

1 Inledning, bakgrund och utgångspunkter

1.1 Inledning

Tio studieförbund i Sverige får del av det statliga folkbildningsanslaget. Musik är det största ämnesområdet i studieförbundens studiecirkelverksamhet. Syftet med den här studien är att öka kunskapen om denna del av svensk folkbildning. Intresset riktas främst mot studiecirkelämnet *improvisatorisk musik*. Termen är en av många ämneskategorier som studieförbunden anger i rapporteringen av genomförd studiecirkelverksamhet, som grund för statsbidrag. I *Folkbildningsrådets samlade bedömning 2020 – Folkbildningens betydelse för samhället* (Folkbildningsrådet, 2021) förklaras improvisatorisk musik som ”pop- och rockcirkel”. Den här studien bygger på intervjuer med anställda i nio av de tio statsbidragsberättigade studieförbunden. Den tar upp en rad aspekter kopplade till den breda och omfattande musikverksamheten.

1.2 Om Studieförbunden

Studieförbundens verksamhet består till största del av att anordna *studiecirkel*, *kulturprogram* och *annan folkbildningsverksamhet*. Kortfattat kan dessa tre verksamhetsformer förklaras så här:

- Studiecirkeln är en liten grupp som lär sig något tillsammans. I stort sett alla ämnen kan förekomma. Cirkeln träffas minst tre gånger och deltagarna är över 13 år.
- Kulturprogram kan bestå av föreläsningar, föreställningar, utställningar och andra kulturella arrangemang.
- Annan folkbildningsverksamhet är en friare verksamhetsform än studiecirkeln, bland annat med avseende på deltagarnas ålder, antal deltagare och antal sammankomster.

Utöver dessa tre verksamhetsformer, som ligger till grund för fördelning av statsbidrag till studieförbunden, bedriver många studieförbund verksamhet

på uppdrag och med finansiellt stöd av kommuner, regioner, myndigheter etcetera.

Nio av de tio studieförbunden har medlemsorganisationer, främst folkrörelser och ideella organisationer. Studieförbunden har olika profil och idémässig inriktning, till stor del präglad av deras koppling till medlemsorganisationerna. En betydande del av folkbildningsverksamheten sker i samarbete med föreningslivet.

Studieförbundens organisationsstruktur skiftar. En del verkar utifrån regionala enheter som omfattar flera län, medan andra har distrikt och mindre lokalavdelningar.

1.3 Improvisatorisk musik i siffror

Varje år redovisas statistik över studieförbundens verksamhet. Kvantitativa redovisningar och analyser ingår inte som ett huvudspår i denna studie.

Den översiktliga redovisningen nedan ger ändå en bild av musikverksamhetens omfattning.

Åren 2020 och 2021 har varit speciella på grund av Coronapandemin, med väsentligt mindre genomförd och rapporterad verksamhet i studieförbunden, jämfört med tidigare år. För att få en uppfattning om musikverksamhetens omfattning ett normalår, redovisas här data för 2019:

- 25 procent av det totala antalet studietimmar i studiecirkel rapporterades inom ämnet improvisatorisk musik.
- Totalt genomfördes inom improvisatorisk musik 2 985 000 studietimmar, där en studietimme omfattar 45 minuter.
- Studiecirkelarna i improvisatorisk musik samlade 39 200 unika deltagare (enskilda personer), vilket var 6,5 procent av samtliga studiecirkeldeltagare.
- Av unika deltagare i improvisatorisk musik var 18 procent kvinnor och 72 procent män. I studiecirkelverksamheten som helhet var andelen kvinnor 62 procent.
- Av unika deltagare i improvisatorisk musik var 10 procent utrikes födda. Motsvarande andel i studiecirkelverksamheten som helhet var 21 procent. Totalt i befolkningen var 20 procent utrikes födda år 2019.

- Totalt under 2019 genomfördes 45 800 studiecirkel inom improvisatorisk musik, vilket var 19 procent av samtliga studiecirkel.
- En studiecirkel i improvisatorisk musik omfattade i genomsnitt 65 studietimmar. Motsvarande för samtliga studiecirkel var 50 studietimmar.
- Åldern bland unika deltagare i improvisatorisk musik och i studiecirkelverksamheten som helhet fördelades så här år 2019, avrundat till hela procentandelar i olika åldersgrupper:

Ålder	Improvisatorisk musik	Samtliga studiecirkelämnen
13–19	6	8
20–24	10	5
25–44	51	23
45–64	26	24
65–	7	38

1.4 Om studien

I detta avsnitt ges några utgångspunkter och förutsättningar för studien, men först några ord om de begrepp som används.

Studien fokuserar som sagt på ämnet improvisatorisk musik. Ämnets innebörd kommer att diskuteras längre fram. I rapporten används begrepp som ”musikverksamheten”, ”musikgrupper”, ”musikcirkel” för att beskriva verksamheten inom improvisatorisk musik.

Yrkesbenämningarna inom studieförbunden skiftar, men *verksamhetsutvecklare* är den vanligaste benämningen på anställda som arbetar i den operativa folkbildningsverksamheten, vilket samtliga intervjuade i studien gör. Därför används även här termen *verksamhetsutvecklare*.

1.4.1 Frågeområden

I denna studie riktas intresset i första hand mot vad som kan kallas musikverksamhetens organisatoriska struktur och förutsättningar. Följande frågor kommer att belysas:

- Vad står begreppet improvisatorisk musik för, vilka är de bärande inslagen i studiecirkelverksamheten inom detta ämne och vad beror musikverksamhetens omfattning på?
- Hur relateras studieförbundens musikverksamhet till studiecirkeln som verksamhetsform, och till några av de villkor och avgränsningar som finns för att verksamhet ska kunna rapporteras som grund för statsbidrag?
- I vilken grad diskuteras och problematiseras verksamhetsvillkoren och avgränsningarna i relation till musikverksamheten – och om så är fallet, vad diskuteras och av vem?
- Vad innebär begreppet anordnarskap i musikverksamheten och mer specifikt: Vilka komponenter ingår i relationen mellan musikcirkelarna/grupperna och studieförbundet?
- Hur uppfattas – och vilka konsekvenser har – det i huvudsak volymbaserade statsbidragsfördelningssystemet i relation till musikverksamheten?
- Finns det några förändringar/utvecklingstendenser i intresset och i formerna för musikutövande? Hur påverkas i så fall studieförbunden av dessa?

1.4.2 Metod och genomförande

Studien bygger på intervjuer med nio anställda i nio studieförbund. Samtliga studieförbund tillfrågades om att delta i studien. Alla tackade ja utom Ibn Rushd Studieförbund, som avstod med motiveringen att deras musikverksamhet är ytterst begränsad.

1.4.2.1 Urval

Urvalet av intervjupersoner gjordes på följande sätt:

- Studieförbundens centrala kanslier tillfrågades via telefon om att utse tre till fyra tänkbara intervjupersoner. De ombads ge förslag på anställda som arbetar operativt med musikverksamhet på lokalavdelningsnivå eller motsvarande, med minst några års erfarenhet. Dessa önskemål hörsammades.
- Utifrån bruttolistan med tänkbara personer gjordes ett urval, där det avgörande för valet var att uppnå bredd i fråga om ålder, geografisk spridning och kön.

- De nio personer, sex män och tre kvinnor, som valdes ut är mellan 31 och 52 år med en medelålder på 39 år. Alla har arbetat flera år med musikverksamhet i studieförbund. Några har även arbetsledande funktioner, som sektionsledare, avdelningschefer eller liknande. Ytterligare några arbetar även med andra former av kulturverksamhet i sitt studieförbund.
- Samtliga nio i det ursprungliga urvalet tackade ja till att medverka i studien.

De studieförbund som ingår är Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Folkuniversitetet, Kulturens Bildningsverksamhet, Medborgarskolan, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV), Sensus studieförbund, Studieförbundet Bilda och Studieförbundet Vuxenskolan (SV).

Studieförbundens avdelningar omfattar i allmänhet större geografiska områden och flera av de intervjuade är verksamma på flera orter – från storstad till mindre orter.

1.4.2.2 Intervjuerna

Sju intervjuer har skett digitalt via teams/zoom och två vid personliga möten. Intervjuerna har tagit mellan en och två timmar. Samtliga har spelats in och sedan transkriberats.

Utgångspunkt för intervjuerna har varit ett frågeprotokoll som inte sänts ut på förhand, utifrån ambitionen att fånga de spontana reflektioner som frågorna ger upphov till. Det har dock varit möjligt för de intervjuade att komplettera sina svar i efterhand, vilket en av dem har gjort. Under intervjuerna har de även fritt kunnat komplettera med egna tankar och upplysningar, utöver svaren på de frågor som ställts.

I resultatredovisningen återges citat från intervjuerna för att exemplifiera de resonemang som förts. Citaten är lätt språkligt redigerade från talspråk, med ambitionen att innebörden ska bibehållas. Namn på studieförbund och geografiska namn har ibland ersatts med det neutrala ”i vårt studieförbund”, ”i vår kommun” och dylikt.

1.4.3 Avgränsningar och begränsningar

Studieförbundens musikverksamhet kan naturligtvis belysas utifrån många olika perspektiv. De intervjuade förmedlar översiktligt vad som händer i musikgrupperna och det lärande som sker där. Det är ändå inte möjligt att, utifrån detta begränsade empiriska underlag, uttala sig om verksamhetens

effekter och betydelse för deltagarna. Detta har heller inte varit avsikten med denna studie.

På senare tid har en del oegentligheter uppdagats i studieförbundens hantering av statsbidrag, något som föranlett särskilda granskningar och omfattande diskussioner om etik, rutiner och kvalitet i studieförbundens arbete. I flera intervju svar görs kopplingar till den aktuella situationen. Studien omfattar dock inga direkta frågor om dessa förhållanden. Det har inte heller gjorts några granskningar av rapporteringsunderlag och andra handlingar för att upptäcka eventuella oegentligheter. Syftet med denna studie har varit ett annat.

Det är viktigt att framhålla att endast en person per studieförbund har intervjuats. Det har också gjorts klart för dem att de inte förväntas uttala sig som representanter för sitt studieförbund. Det är alltså deras personliga erfarenheter, uppfattningar och reflektioner som ligger till grund för det som här redovisas.

Det innebär också att materialet inte ger underlag för att redovisa förhållanden i enskilda studieförbund och göra jämförelser mellan olika studieförbund. Därför nämns inte heller några enskilda studieförbund i resultatredovisningen. Avsikten med den redovisning som följer är i stället att se om det utifrån svar och reflektioner går att skönja några mönster och samstämmigheter – och även områden där uppfattningar går isär. Förhoppningen är alltså att, utifrån erfarenheter och tankar hos ett antal ”folkbildningspraktiker”, bidra till att vidga kunskapen om studieförbundens omfattande musikverksamhet.

2 Resultat

I denna del redovisas studiens resultat, som i stort sett följer de frågeområden som tidigare presenterades.

2.1 Musikverksamheten karakteriseras

Samtliga verksamhetsutvecklare ställdes inledningsvis inför frågan: ”Vad är improvisatorisk musik?” Svaren skiftar i ordval och betoningar, men är ändå påfallande samstämmiga. Några kännetecken återkommer i svaren.

Improvisatorisk musik utmärks av:

- Musikkapande i grupp – där den kreativa grupprocessen är central.
- En verksamhet som inte är lärar- eller ledarledd.
- En verksamhet som ofta, men inte alltid, innefattar att skriva egen musik och text.
- En verksamhet där det ofta, men inte alltid, finns en ambition att nå ut till en publik.

Den allmänna uppfattningen är att improvisatorisk musik inte är genrebunden, knuten till någon specifik musikstil. Det är alltså inte enbart fråga om rock och pop. Det är uppenbart att termen improvisatorisk musik mer är ett administrativt begrepp, än ett ord som används i vardagen av verksamhetsutvecklarna, och i ännu mindre utsträckning av deltagarna.

Studieförbundens ämneskodning innefattar en lång rad ämnen inom musikområdet. Förutom improvisatorisk musik finns ett tiotal musikämnen i den ämnesförteckning som ligger till grund för rapportering av studiecirkelverksamhet. Här finns exempelvis ”sång och musik i grupp”, ”instrumentalmusik – ensemble” och ”folkmusik”.

Det man kan konstatera är att det inte är solklart hur studieförbundens musikcirkel ska ämneskodas. I avsaknad av vedertagna definitioner och tydliga gränser mellan olika cirkelämnena, finns en hel del variationer – vilket också uppenbaras i denna studie. Detta förhållande uppfattas knappast som problematiskt bland de intervjuade, men i ett större perspektiv försvårar begreppsmässiga oklarheter kring ämneskodningen givetvis möjligheterna till stringenta jämförelser mellan hur

studiecirkelverksamheten totalt sett utvecklas inom olika ämnen och ämnesområden.

2.1.1 Varför så många timmar?

Som framgått är verksamheten inom improvisatorisk musik mycket omfattande och svarade 2019 för en fjärdedel av den totala studiecirkelverksamheten i landet, mätt i studietimmar.

Verksamhetsutvecklarna är alla medvetna om detta faktum. Det finns en samstämmighet i förklaringarna till varför verksamheten är så stor. De kan sammanfattas i en mening: Människors intresse för musik är mycket stort och många som håller på med musik vill göra det mycket!

”Musikintresset är en del av livet. Många som håller på med musik håller på väldigt mycket.”

”Jag vet själv när jag startade band, hade jag fått så hade jag bott i relokalen. Man upptäcker att *shit*, vad vi kan göra mycket tillsammans. Tiden bara flyger i relokalen.”

Många lyfter fram att det inom musiken alltid finns mer som kan utvecklas, att ingen någonsin blir fullärd. Det här är visserligen inget unikt för musiken, och några gör kopplingar till idrotten, där det också krävs mycket tid för att bli bra.

”Om man vill utvecklas inom musiken måste man träffas och öva, annars blir det inget. Och träffas man ofta så blir det många timmar.”

I flera fall kompletteras utsagorna om människors hängivna musikintresse med att musikverksamhet i grupp och studiecirkelmodellen passar som hand i handske. Minst tre personer som lär och utvecklas tillsammans av eget intresse är utmärkande för en musikgrupp – och för en studiecirkel.

”Musikcirkelarna är lätt att härbärgera inom studieförbundens finansieringsmodell.”

”Chefer har sett att här finns en möjlighet att bygga upp en volym. Bidragssystemet bygger ju på kvantitet, att skapa så mycket timmar som möjligt.”

Sammantaget kan man alltså förklara musikverksamhetens omfattning som en kombination av två samspelande omständigheter, dels många människors starka intresse för att spela musik i grupp, dels att det är en form av folkbildande verksamhet som passar väl in i den modell för offentlig finansiering av studieförbunden som varit rådande under de senaste tre decennierna.

2.2 Vad händer i musikcirkelarna?

För att få en bild av musikverksamheten ställdes frågan om det finns några gemensamma drag, eller minsta gemensamma nämnare, utifrån vad som sker i dessa studiecirkel. Redan här uppenbaras ett ofta återkommande tema under intervjuerna. Musikcirkel är inte kurser i traditionell bemärkelse, med tydlig början och tydligt slut.

”Jag skulle beskriva musikcirkeln som ett litet minisamhälle, där grunden i det hela är att skapa något tillsammans.”

Citatet ovan är ett av många med liknande innebörd. Musikcirkelarna beskrivs i termer av ”projekt” och ”processer”, snarare än som avgränsade studier i ett på förhand definierat ämne.

Föga förvånande står själva musikskapandet i centrum i cirkelarna. Kopplat till musiken nämns en lång rad lärprocesser som bland annat innefattar instrumentspel, sång, komposition, textskrivande, inspelningsteknik, scenframträdande, administration och marknadsföring. Det är också uppenbart att musikcirkelarna innefattar många olika element utöver det lärande som direkt kan kopplas till musiken.

”Det är som ett kreativt rum där man lär och utvecklas tillsammans. Som medlem i ett band kanske du inte tänker på det, men du ingår i en demokratisk process: Hur kommer vi överens? Hur bygger vi upp en låt? Vem tar ansvar för det och för det?”

Nästa alla framhåller musikcirkelarna som en kollektiv process, där samarbetet och samspelet i gruppen är essentiellt, och där begrepp som ”personlig utveckling”, ”social träning”, ”grupprocesser” och ”gruppdynamik” återkommer som något utmärkande.

”Det som sker i grupperna är folkbildning. Att vara kreativ tillsammans, ses i en lokal och lära och utvecklas tillsammans. Det är väldigt speciellt.”

Några lyfter fram att musikverksamheten, trots sin stora omfattning, lite grann lever sitt eget liv i studieförbunden. Följden kan bli att verksamhetsutvecklarna internt får förklara, och ibland även försvara, verksamhetens status som ”riktig folkbildning”, som i det här fallet med folkbildningsideologiska argument:

”Många inom vårt studieförbund tror att det är den traditionella kursverksamheten som är folkbildning. Då får jag informera mina kolleger om vad folkbildning är. Att folkbildning handlar om fria individers fria lärande utifrån eget intresse. Jag drar ner dom på jorden och pratar om den demokratiska

tanken med folkbildning. Att reflektion och diskussion i gruppen är det viktiga. Och att det är precis det som händer i musikcirkelarna.”

2.2.1 Cirkelledarens roll

Alla studiecirkel ska ha en cirkelledare som är godkänd av studieförbundet. Cirkelledarens roll är inte given på förhand, och den skiftar i olika studiecirkel. När verksamhetsutvecklarna beskriver ledarens roll i musikcirkelarna förstärks bilden av en kollektiv grupprocess, där deltagarna har olika roller, uppgifter och ansvar.

”I ett band kan det vara många olika slags ledare. En kanske är den kreativa ledaren, en leder arbetet med att få spelningar, en jobbar med marknadsföring och en är cirkelledare och sköter det administrativa.”

Cirkelledaren är i allmänhet den person som har den tätaste kontakten med verksamhetsutvecklaren, och hen är av det skälet viktig för att upprätthålla en kontinuerlig kontakt med studieförbundet. Många betonar cirkelledarens administrativa roll och formella ansvar för närvarolistan. En del uttalanden vittnar också om att cirkelledaren i många fall har ett särskilt ansvar för att gruppen arbetar och utvecklas i linje med cirkelns mål.

”Cirkelledaren sköter det administrativa och är första kontaktperson med mig.”

”Cirkelledarens roll i grupperna är inte så skild från de andra deltagarna. Det cirkelledaren ansvarar för är att allt sker enligt folkbildningens regler, att föra närvaro och vara kontaktperson med mig.”

Alla studieförbund erbjuder utbildningar för sina cirkelledare. Former och innehåll varierar, och under intervjuerna har inga fördjupande frågor ställts om detta. Det kan dock nämnas att en del studieförbund har särskilda cirkelledarutbildningar för musikgrupper, liksom att det förekommer att hela grupper bjuds in att delta i ledarutbildningar.

2.3 Musikverksamheten och verksamhetsvillkoren för studiecirkel

I *Statsbidrag till studieförbund 2021 – villkor och fördelning* (Folkbildningsrådet, 2021) anges en rad villkor för att en studiecirkel ska få rapporteras som grund för fördelning av statsbidrag. En av frågeställningarna i denna studie är hur studieförbundens musikverksamhet relateras till studiecirkeln som verksamhetsform, och till de villkor och avgränsningar som finns kopplade till denna.

Verksamhetsvillkoren är omfattande, och här riktas fokus endast mot några av dem som sannolikt har särskild relevans för musikcirkelarna.

2.3.1 Behövs villkor?

Samtliga intervjuade har kännedom om villkoren, och de allra flesta uttrycker förståelse för att de måste finnas. Ofta görs direkta kopplingar till att det handlar om skattepengar, och att det är rimligt att det finns ramar och regler för hur offentliga medel hanteras.

”Jag tänker att vi handskas med skattemedel, och av det skälet är det självklart att det måste finnas regler. Jag vet inte hur man skulle göra annars.”

Samtidigt som förståelse för villkor och avgränsningar finns, betonar flera svårigheten med att fastställa tydliga villkor och avgränsningar för en verksamhet som är så ”dynamisk och spretig”, som en verksamhetsutvecklare uttrycker det.

”Eftersom vi har ett bidrag som grundar sig på kvantitet så behövs ramar. Sedan kanske jag inte håller med om att ramarna är riktiga.”

”Jag tycker att det känns krampaktigt. Men regler finns väl för att det inte ska skena fritt så att en studiecirkel kan vara vad som helst.”

2.3.2 Planmässigt bedrivna studier

”Deltagarna ska genom gemensamma planmässigt bedrivna studier hela tiden närma sig de mål som angetts i gruppens dokumenterade plan för genomförande.” Så står det i *Statsbidrag till studieförbund 2021 – villkor och fördelning* (Folkbildningsrådet, 2021).

Den citerade meningen är välkänd bland verksamhetsutvecklarna. Att det finns en ”planmässighet” i det som sker i musikcirkelarna, betraktas också som något närmast självklart. Att spela i ett band är en aktivitet som innefattar riktning och vilja till utveckling.

”En musikcirkel är alltid på väg någonstans, sedan kan så klart målet variera väldigt mycket.”

Musikverksamheten är som redan konstaterats mycket bred. Medan målet för det unga bandet kan vara att bli världsartister och försörja sig på sin musik, kan målet för bandet som spelat ihop länge handla om att bli bättre på sina instrument, förfina samspelet i gruppen och kanske förnyas genremässigt.

”Det finns en föreställning om gubbarna i coverbandet som står och kör samma låtar om och om igen. Kanske det förekommer, men det är nog väldigt sällsynt, jag har aldrig stött på det.”

Uppfattningen är samstämmig om planmässigheten som något värdefullt för grupperna. Studiecirkelformen ger struktur åt kontakten med studieförbundet. Verksamhetsutvecklaren bidrar till att ge sammanhang och riktning, vilket kan vara särskilt betydelsefullt för nybörjargrupper.

”Jag tror att planmässigheten är bra. Det visar att du har en tanke om varför du gör det och vad du vill uppnå.”

Även om de flesta ser planmässigheten som ett naturligt inslag i en musikcirkel, problematiseras också begreppet planmässighet. Ofta grundas resonemangen i musikcirkelns speciella karaktär av kreativ process, snarare än en lärandesituation med tydliga, på förhand definierade och detaljerade kunskapsmål. Någon beskriver det som sker i musikcirkelns som ”upplevelsebaserat lärande”, och förklarar det med att lärandet är situationsbundet och i hög grad uppstår i reploken, om rätt förutsättningar råder. En alltför strikt, på förhand fastslagen planmässighet riskerar att hämma den spontana kreativiteten och därmed hindra lärandet att ta nya, oväntade riktningar.

”Vad ska det stå i planen? Ska det stå att: 'På tredje träffen kommer Jocke och Stina att spela fel ackord, då får de en aha-upplevelse och upptäcker jazzen, och genom det tar deras liv en helt ny riktning'.”

”Jag tycker inte man kan ställa krav på en ny grupp att vara så jävla planmässiga i början. Det är ett akademiskt sätt att betrakta det på.”

”Jag ser både för- och nackdelar med planmässigheten. Jag gillar att band har en plan som driver på deras utveckling, men jag kan också se problematiken att beskriva något som är svårt att ta på. Utgångspunkten är en lust att göra något tillsammans, och då kommer vi och säger: 'Ni måste ha en plan.' Det kan hämma kreativiteten och vara en hög tröskel.”

En annan aspekt som lyfts fram är att planmässigheten, om den i allt för hög grad fokuserar på musiken, riskerar att skymma lärande som är kopplat till de kreativa och sociala processerna i musikgrupperna. Flera återkommer till just de aspekterna av musikcirkelns – samarbetet, kompromissandet och det gemensamma skapandet.

”I en musikcirkel utvecklas du som människa, fast det är ju sällan planerat och du kanske inte fattar vad du har lärt dig förrän långt efteråt.”

Fenomenet har uppmärksammats flera gånger inom folkbildningsforskningen. Lena Lindgrens numera klassiska *Kan en filthatt stärka demokratin* (Carlsons, cop, 1996) lyfter fram att det inte enbart är själva ämnet i en studiecirkel som rymmer lärande. Det som händer i möten och samtal mellan deltagarna kan också innefatta folkbildande processer. Här finns paralleller i musikcirkelns.

”En musikcirkel med ett coverband skulle lika gärna kunna kategoriseras som en samhällscirkel eller en relationscirkel. Man lär sig genom musiken, men andra saker som sker i gruppen har kanske större betydelse för deltagarna.”

2.3.2.1 Planmässighet – genom arbetsplaner

Att det enligt verksamhetsvillkoren ska finnas en ”dokumenterad plan” för varje studiecirkel är väl känt och något som verksamhetsutvecklarna förhåller sig till i sitt arbete. Studieförbunden har utvecklat olika modeller för att möta detta krav.

Arbetsplan är det vanligaste begreppet inom musikcirkelarna. Vanligt är att planen utgår från en mall där gruppen, utifrån ett antal på förhand givna frågor, anger vad som ska hända i cirkeln den närmaste tiden. Arbetsplanen är i allmänhet kopplad till den digitala närvarolista där cirkelledaren rapporterar cirkelns träffar och vilka som deltar. Flera uppger att de i sitt studieförbund på senare tid arbetat med att förfina underlaget till arbetsplanerna.

Grupperna förväntas regelbundet uppdatera sina arbetsplaner, med lite olika intervall i olika studieförbund, ofta på terminsbasis. Planerna har i allmänhet en övergripande karaktär och handlar, förutom vad gruppen vill uppnå, om hur den tänker sig att komma dit, hur ofta deltagarna ska träffas och vilket stöd de behöver av studieförbundet för att nå målen.

”Ibland vill vi att de ska brodera ut och beskriva mer i detalj, men det blir ju konstruerat, för det är inte i planerna som lärandet visar sig.”

Uppfattningarna går lite isär om arbetsplanernas värde för musikgrupperna. Flera resonerar i termer av för- och nackdelar. Till fördelarna hör att planerna skapar struktur och även blir en dokumentation av cirkelns utveckling, till gagn för både gruppen och studieförbundet. Bland nackdelarna nämns det faktum att grupperna själva har svårt att se värdet av en dokumenterad arbetsplan, samt det som tidigare framhållits om svårigheterna att i en plan beskriva och förutse det lärande och de kreativa processer som sker i en musikcirkel.

”Under alla år är det bara ett enda band som lämnat in en skriven plan, utan att vi frågat om den.”

Många verksamhetsutvecklare beskriver själva *skrivandet* av arbetsplanen som den största utmaningen för grupperna, att i ord formulera vad de tänker sig att göra och uppnå. Många uttrycker att de får tjata och påminna grupperna om att fylla i och uppdatera sina arbetsplaner. Men torftiga

arbetsplaner behöver inte nödvändigtvis innebära frånvaro av mål och riktning i grupperna.

”Att planen inte finns på papper betyder ju inte att den inte finns i huvudet.”

”Mycket är planmässigt fast det aldrig dokumenteras. Folk älskar inte administration, och få brinner för att göra en studieplan. Vissa har svårt att sätta ord på vad de gör.”

2.3.2.2 Personliga möten och dialog – en del av planeringsprocessen

Den personliga dialogen mellan verksamhetsutvecklaren och cirkelledaren eller hela gruppen ses som ett mycket viktigt komplement till den dokumenterade arbetsplanen. Några uttrycker att dialogen i själva verket är mer betydelsefull än de skrivna orden i planen. Ofta kommer arbetsplanen till just genom personliga möten och samtal. Åtminstone verkar detta vara vanligt initialt, när ett band har bildats, när kontakter med studieförbundet har tagits och studiecirkeln ska starta. Helt klart uppfattas dessa möten som värdefulla, både av verksamhetsutvecklare och deltagare.

”Kontakten mellan mig och banden är in i helvete mycket viktigare än vad de skrivna arbetsplanerna är.”

2.3.3 Lärande övergår i utövande

”Repetition, övning och tillämpning är vanliga metoder för lärande men när lärandet övergår i utövande kan verksamheten inte längre utgöra underlag för statsbidrag.” Detta är ytterligare ett citat från verksamhetsvillkoren för studiecirkel (Folkbildningsrådet 2021). Det är också det villkor som verksamhetsutvecklarna ställer sig mest frågande inför, av det enkla skälet att det, enligt deras uppfattning, är omöjligt att inom musiken avgöra när ”lärande övergår i utövande”.

”Skitsvårt! Att samspela med gruppen, göra tillsammans, är ju en del av lärandet. Vad är då utövande?”

”Inget utövande av musik är befriat från lärande.”

Citaten ovan är talande för den uppfattning många ger uttryck för, att avgöra när lärande övergår i utövande uppfattas som ett dilemma de har svårt att förhålla sig till i den vardagliga yrkesutövningen.

”Om ett band står i en replokal och spelar samma låt i tio år kan man väl kalla det utövande, men det händer ju inte.”

”En konsertpianist som övar varje dag i tjugo år lär sig så klart att spela bättre.”

Några har valt att tolka begreppet "utövande" som att spela för publik, något som då kan betraktas som ett kulturprogram.

När verksamhetsutvecklarna spekulerar över orsaken till denna avgränsning i villkoren, menar flera att man från Folkbildningsrådets sida har försökt hitta ett sätt att särskilja den repetitiva musikverksamheten från den som innebär lärande mot ett mål. Men som citaten visar är det, enligt de intervjuade, en svår eller rent av omöjlig uppgift.

"Jag är av den uppfattningen att finns det regler ska du följa dem. Men vad är lärande och vad är utövande i musik? Jag fattar inte syftet med regeln."

"Jag tror att den som gjort den här formuleringen inte riktigt vet vad folkbildning är, i alla fall inte vad en musikcirkel är."

2.3.4 "480-timmarsregeln"

Av verksamhetsvillkoren framgår följande: "Samma person får inte rapporteras som underlag för statsbidrag i studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet i mer än 480 studietimmar per år." (Folkbildningsrådet, 2021).

Alla intervjuade känner till denna så kallade 480-timmarsregel, men alla är inte säkra på exakt vad den innebär. Osäkerheten gäller bland annat huruvida 480-timmarsregeln gäller per person, eller om den kan överskridas om en person väljer att studera flera olika ämnen och/eller delta i verksamhet i ett annat studieförbund.

"Vi har ställt frågan om det är 480 timmar per person eller studieförbund. Nu är det per studieförbund, men det kommer nog bli per person."

"Det här är ju ganska nytt. Kan ett band flytta till ett annat studieförbund efter 480 timmar? Jag vet inte riktigt."

Det råder delade meningar om 480-timmarsregeln, även om de flesta anser att det är bra med en övre gräns för hur mycket en och samma person ska kunna delta i cirkelverksamhet som utgör grund för statsbidrag. Flera för fram ett slags rimlighetsargument för en övre gräns.

"Jag tycker den är bra, man kan inte hålla på hur mycket som helst. Kamratcirkel är ingen försörjning."

"Jag är inte främmande för en ännu lägre gräns. Jag tycker det är viktigt att fler får ta del av folkbildning och att vi skapar en mångfald."

I ett par fall framförs dock invändningar, utifrån det faktum att många deltagare spelar i flera olika band, och även att det på en del mindre orter finns brist på utövare av vissa instrument.

”Ibland uppstår brist på trummisar, och det är inte ovanligt att en trummis spelar i tre, fyra band, där varje band repar två gånger i veckan. Då slår du i 480-timmarstaket snabbt, om du är en trio. En av tre är inte bidragsberättigad och då blir det ingen cirkel.”

Det finns visserligen inget som hindrar personer att spela musik i grupp även om de 480 timmarna har passerats. Ingen under intervjuerna nämner spontant detta som en möjlighet. Kommentarer om 480-timmarsregeln hänger i stället ofta samman med ett annat återkommande tema under intervjuerna, nämligen det i huvudsak volymbaserade statsbidragsfördelningssystemet. Mer om detta senare.

2.3.5 Verksamhetsvillkor och gränsdragningar – diskussioner inom och mellan studieförbund

”Statsbidragsreglerna är det enda vi pratar om (skratt). Jag pratar med grupperna, med kollegerna, med cheferna och med kolleger i andra studieförbund. Och nu sitter jag här och pratar om det med dig.”

”Vi har inte pratat om något annat senaste året i vårt studieförbund.”

”Jag personligen blir väldigt frustrerad när vi alltid hamnar i prat om regelverk. När vi nyanställer får de gå en kurs i Gustav¹, men vi glömmer att tala om vad folkbildning är. De vet hur man knackar in en närvarolista, men inte vad de jobbar med.”

Citaten ovan talar sitt tydliga språk, och flera med liknande innebörd skulle kunna adderas till dessa tre. Det står klart att frågor som rör gränsdragningar och tolkningar av verksamhetsvillkoren diskuteras flitigt, både inom och mellan studieförbunden.

Lika uppenbart är att detta tar stora resurser i anspråk, och flera kommentarer andas uppenbar frustration över de ständiga och tidsödande diskussionerna om tolkningar, innebörder och gråzoner.

Vad är det då man pratar om? Grundtemat är hur musikverksamheten ska förhålla sig till de avgränsningar och villkor som finns för statsbidragsberättigad studiecirkelverksamhet. Det förefaller som att mycket handlar om att hitta en samstämmighet, både inom och mellan

¹ Gustav är ett studieförbundsgemensamt administrativt system för rapportering av statsbidragsberättigad folkbildningsverksamhet.

studieförbunden, i frågor som berör anordnarskap, gränsdragningar och tolkningar för vad som får rapporteras som grund för statsbidrag. Diskussionerna verkar ha intensifierats på senare tid, nu med fokus på vad statsbidraget kan användas till för kostnader samt rutiner för att förhindra och upptäcka oegentligheter.

”Vi har en bra kontakt mellan studieförbunden, men sedan finns det några förbund som säger något men gör något annat. Det handlar om att man blåser upp volymer, att man inte har kontakt med banden och att verksamhetsutvecklaren fyller i närvarolistorna som banden sedan får skriva under.”

Inte minst utifrån en rättviseaspekt verkar ambitionen vara att komma fram till likartade ”spelregler” för musikverksamheten. Det är sällan direkta anklagelser riktas mot något annat studieförbund, som i citatet ovan, men det framkommer ändå av resonemangen att det ibland finns misstankar och rykten om ”hur andra gör”.

”Jag kan prata med kolleger i andra delar av landet och märka att ’jaså, ni tolkar det så där, och jag tolkar det så här’. Stora delar av regelverket är ju en gråzon och öppet för tolkningar.”

Samtliga verksamhetsutvecklare uppger att de medverkar i olika forum där kolleger inom musiken träffas. Formerna skiftar, från mer formella nätverk på lokal och/eller regional nivå, till ett mer informellt kollegialt utbyte. Eftersom alla har flera års erfarenhet i sitt yrke, har de lärt känna kolleger som arbetar med musik, både i deras egna och i andra studieförbund. Här står frågor om villkoren för statsbidragsberättigad verksamhet ofta på dagordningen.

”I går satt jag på ett möte med de lokala studieförbunden. Hur ska vi upptäcka krockar i rapporteringen och fel i rapporteringen?”

Flera uppger att diskussionerna om gränser och tolkningar har intensifierats på senare tid, både inom och mellan studieförbunden. Några gör här direkta kopplar till de oegentligheter med hanteringen av statsbidrag som har upptäckts, bland annat på Järvafältet i Stockholm.

2.4 Om anordnarskapet och relationen mellan musikgrupper och studieförbund

Följande avsnitt fokuserar på relationen mellan studieförbunden och musikgrupperna. Det är återigen viktigt att ha i åtanke att musikverksamheten är mycket omfattande och skiftande. Ambitionen är här, som tidigare, att utifrån intervjuerna försöka upptäcka om det i svaren

framträder några mönster – och om det finns något som avviker väsentligt från dessa.

2.4.1 Anordnarskapet

Verksamhetsvillkoren innehåller ett särskilt avsnitt med rubriken ”Anordnarskap” (Folkbildningsrådet, 2021). Texten har många olika delar men gemensamt är att de kretsar kring relationen mellan studieförbundet och de enskilda folkbildningsarrangemangen. Här anges exempelvis att studieförbundet ska ”bedriva en verksamhet där det tydligt framgår vid utlysande och genomförande, att studieförbundet är anordnare” samt att studieförbundet ska ”ansvara för planering, genomförande och uppföljning av folkbildningsverksamheten på arrangemangsnivå”.

Samtliga intervjuade ställdes inför frågan: ”Anordnarskapet, vad betyder det för dig?” Alla känner till termen, men begreppet väcker en hel del tankar, funderingar och frågor.

”Anordnarskapet är inget enkelt begrepp. Men i ett första skede betyder det att alla i gruppen ska känna till att de är med i en studiecirkel i vårt studieförbund.”

Citatet visar en innebörd av anordnarskapet som alla är överens om. Den känndomen verkar också finnas i de allra flesta musikgrupper. Det förekommer till och med att en del grupper identifierar sig som medlemmar i studieförbundet, trots att detta inte är möjligt för enskilda studiecirkel. Att många musikgrupper har en nära och långvarig relation med ”sitt” studieförbund råder det alltså knappast någon tvekan om. Till en del kan detta förklaras med att de allra flesta musikgrupper är fristående, utan förenings- eller organisationstillhörighet. Några jämför här med den omfattande studiecirkelverksamhet studieförbunden genomför i samverkan med föreningslivet. I dessa fall kan det ibland vara svårt för deltagarna att avgöra vem som är anordnare, föreningen eller studieförbundet.

”Jag har en nära relation med de band som finns hos oss, mer nära än vad det kan vara i en stor förening som har cirklar hos oss.”

Under intervjuerna blir det uppenbart att begreppet anordnarskap rymmer andra dimensioner som inte är fullt lika tydliga. Många nämner att anordnarskapet manifesteras i relationen mellan musikgruppen och studieförbundet:

”Anordnarskapet är ett brett begrepp. Det betyder att vi adderar ett mervärde och stärker bandens kompetens och deras utveckling.”

”För mig betyder anordnarskapet att verksamheten som bedrivs sker i samverkan med oss. Utan oss skulle banden inte kunna genomföra verksamhet i den omfattning de gör i dag.”

Vi återkommer längre fram i detta avsnitt till den relationella aspekt av anordnarskapet som tydligt lyfts fram i dessa två citat.

2.4.1.1 Anordnarskapet problematiseras

I flera fall riktas invändningar mot att begreppet anordnarskap ges en innebörd som innebär att studieförbundet ska organisera och ”ansvara för genomförandet” av det som sker i studiecirkelarna.

”Jag kan tycka att anordnarskapet är problematiskt, om det innebär att vi som studieförbund ska skapa vår egen verksamhet och erbjuda människor. Idén med folkbildning är att människor ska komma till oss och att vi ska hjälpa dem förverkliga *deras* sina idéer.”

”Anordnarskapet är ett svårt och diffust begrepp. Per definition är det ju inte vi i studieförbunden, utan gruppen själv som anordnar verksamheten. Vi ser till så att den landar i studiecirkelformen, men studiecirkeln innehåll, det som anordnas, definieras av gruppen själv.”

Dessa två citat visar något som ofta återkommer i intervjuerna, och som tidigare berörts som en av musikcirkelarnas centrala kännetecken. Cirkelarna betraktas som autonoma bildningsprocesser, där deltagarnas egna drivkrafter till lärande och utveckling står i centrum. Att i alltför hög grad intervensera i det som sker i gruppen, ses som ett avsteg från denna idé. Anordnarskap handlar med detta synsätt om att skapa förutsättningar och sedan hålla distans, vilket är något annat än att studieförbundet helt och hållet arrangerar verksamheten och innehållet i cirkeln.

Några jämför i det här sammanhanget musikverksamheten med den programförda cirkelverksamhet som finns i studieförbunden, det vill säga när studieförbunden erbjuder ett utbud av studiecirkel till allmänheten. I marknadsföringen av denna verksamhet är begreppet ”kurs” för övrigt vanligare än ”studiecirkel”.

”Man kan verkligen ifrågasätta om dessa kurser verkligen är folkbildning, det blir ju mer som en skola och det är väl inte riktigt meningen med folkbildning.”

2.4.2 Relationen studieförbund – musikgrupp

Den fråga som resulterat i de mest omfattande svaren, kretsar kring relationen mellan studieförbundet och musikgrupperna. Frågan är nära sammanlänkad med verksamhetsutvecklarnas vardagliga yrkesutövning, vilket säkert påverkar viljan att utveckla resonemang och tankegångar. En

grundfråga är vad musikgrupperna över huvud taget ser för värde i att organisera sig i form av studiecirkel hos ett studieförbund.

Det finns många aspekter av denna relation, och en av dem handlar helt klart om ekonomiska resurser. Därför är det viktigt att förstå något om de ekonomiska flödena i ett studieförbund. Statsbidraget till studieförbunden fördelas huvudsakligen utifrån den *mängd* verksamhet som varje studieförbund genomför. Andra faktorer påverkar också, exempelvis geografisk spridning av verksamheten och antalet unika deltagare, alltså enskilda personer som deltar. Men antalet studietimmar är den viktigaste faktorn som påverkar statsbidragets fördelning mellan de tio studieförbunden.

Studieförbundens riksorganisationer är mottagare av statsbidraget. Hur det sedan fördelas *inom* studieförbunden varierar, men antalet studietimmar som genomförs i lokalavdelningarna har även här betydelse.

Det är alltså viktigt för en studieförbundsavdelning att kunna rapportera många studietimmar, helt enkelt för att det ger intäkter.

Musikverksamheten genererar många studietimmar och därmed stora intäkter. Ett sätt att beskriva relationen mellan musikgrupperna och studieförbundet är följaktligen att musikgrupperna bedriver cirkelverksamhet som ger studietimmar, vilket i sin tur genererar intäkter till studieförbundet som kan användas till att erbjuda musikgrupperna det de behöver för att kunna bedriva sin cirkelverksamhet.

”Vi kommer inte undan att vi har ett volymmål som vi jobbar mot. Det finns inget krav på att banden ska rapportera si och så många timmar i veckan. Men det finns ett krav: Vill ni ta del av våra erbjudanden och är seriösa, då ska ni också rapportera.”

2.4.2.1 Studieförbundens stöd till musikcirkelarna

Vad är det då musikgrupperna efterfrågar – och studieförbunden erbjuder?

Ett sätt att få svar på frågan är att titta på studieförbundens webbplatser, där de presenterar sig själva och sitt utbud för allmänheten. Här beskrivs även den verksamhet som riktar sig till musikgrupper. I bilaga 1 redovisas citat från webbplatserna. Beskrivningarna har många gemensamma drag. Det handlar bland annat om att studieförbunden kan hjälpa till med replokaler, utrustning, utbildningar och möjligheter för grupperna att spela för publik. Mycket av detta återkommer när verksamhetsutvecklarna ställs inför frågan vad studieförbunden erbjuder musikgrupperna, vad som är ”mervärdet” av att organisera musicerandet i en studiecirkel hos ett studieförbund.

Det övergripande temat i svaren är att studieförbunden ska fungera som en slags möjliggörare, där musikgruppernas behov ska styra. Och behoven kan skifta. Det nybildade bandet med ett gäng fjortonåringar har andra behov än gruppen som spelat ihop i tio år. Vissa har en tydlig inriktning mot att komponera och lansera egen musik, andra har inga ”karriärambitioner”, utan spelar mer för att det är ett starkt intresse.

I kommentarerna om ”mervärden” nämner några, som övergripande utgångspunkt, bristen på vad som skulle kunna kallas organisatorisk infrastruktur för grupper som ägnar sig åt att skriva och spela musik. Visserligen finns på flera håll lokala musik- och kulturföreningar, men inga stora nationella organisationer, där banden kan finna stöd och sammanhang.

”Många vet att om man spelar i ett band så är det studiecirkel och studieförbund som gäller.”

”Jag tänker att den fria pop- och rockmusiken inte har så många stöttepelare i samhället, förutom studieförbunden. Det är inte som inom idrotten.”

”Vi borde prata mer om studieförbundens kulturbärande roll. Vi utgör en infrastruktur för amatörkulturen.”

När det kommer till det mer konkreta stödet till grupperna verkar det i hög grad vara behovsstyrt. Ett par röster får sammanfatta det många andra nämner:

”Grundläggande för ett band är – och det här har inte ändrats på de senaste tjugo åren – man vill ha en replokal, man vill ha någonstans att spela live och någonstans att spela in. Det är tre grejer som vi satsar mycket på.”

”Ingen startar en studiecirkel för att det är kul i sig. Man gör det för att man vill ha hjälp med något.”

Här nedan listas och kommenteras, med utgångspunkt i verksamhetsutvecklarnas svar, mervärden, möjligheter och faciliteter som musikgrupperna kan få tillgång till genom att ha studiecirkel hos ett studieförbund.

– Replokaler

Att ha någonstans att spela är centralt för de allra flesta musikgrupper. Att studieförbundet kan bidra med hjälp till replokaler framstår som det mest centrala inslaget i relationen mellan studieförbund och musikcirkel. En del studieförbund har egna musikhus och replokaler som de hyr ut till banden. Andra grupper hyr egna lokaler men får ekonomisk hjälp med en del av hyreskostnaden. Ibland delar flera grupper på samma lokal, i andra fall har gruppen en egen. Modellerna för hyressubventioner skiftar, men

gemensamt är att det handlar om att erbjuda replokaler till en rimlig kostnad, som en slags grundförutsättning för att studiecirkel i improvisatorisk musik över huvud taget ska komma till stånd.

”Banden vänder sig till oss för att de behöver någonstans att repa. Det är vad de framför allt behöver.”

– Utrustning och studior

Att erbjuda utrustning är i många studieförbund en viktig komponent i stödet till musikgrupperna. Det kan till exempel vara instrument, PA-utrustning (ljudanläggningar) och programvaror. På många håll finns utrustade replokaler med instrument, där nya musikgrupper kan testa att spela i grupp. Ibland finns inspelningsstudior att låna eller hyra. I en del fall erbjuds studiotid på professionella studior till rabatterade priser.

”Många, men inte alla, uppskattar studiotid. Om man repar hos oss kan man få halva priset i den och den studion.”

– Spela live

Att spela för publik strävar många musikgrupper efter. Studieförbunden försöker bidra till att möjliggöra detta. På många håll har studieförbunden utvecklade kontakter med lokala scener och mindre festivaler, och de kan på olika sätt lotsa banden till att kunna uppträda, och även hjälpa till med marknadsföring. Vissa studieförbund har även egna koncept, scener och projekt, i syfte att erbjuda musikgrupperna att spela live.

”Framför allt yngre band kan vi erbjuda spelningar på mindre scener.”

– Utbildning

Studieförbunden erbjuder, som redan nämnts, utbildningar för cirkelledare. Formerna skiftar, och ibland erbjuds hela gruppen in till ledarutbildning. Utöver det anordnar studieförbunden utbildningar särskilt riktade till musikgruppernas deltagare inom en lång rad ämnesområden. De kan till exempel handla om att lära sig att spela in och arrangera musik, att skriva musik och låttexter, instrumentkurser, marknadsföring och juridik inom musiken. Ofta anlitas professionella musiker och bransch-kunniga till dessa utbildningar. Det är svårt att ge en samlad bild av hur omfattande denna verksamhet är. Även här verkar det i hög grad vara behovsstyrt, och även kostnadsaspekten spelar roll.

”Jag skulle vilja jobba mer med det här, men det tar tid och kostar pengar, särskilt om man ska hyra in experter på olika ämnen.”

– Informellt stöd

Coach, bollplank, samtalspartner, rådgivare och konfliktlösare. En central del av relationen mellan studieförbundet och musikgruppen består av personliga kontakter mellan verksamhetsutvecklaren och grupperna. Relationen kan se ut på många olika sätt, både vad gäller innehåll och intensitet i kontakterna. Även här styr i hög grad gruppernas behov, och de kan skifta avsevärt. Det är också en fråga om resurser och prioriteringar hos verksamhetsutvecklarna. Många uttrycker att de gärna skulle vilja ägna mer tid åt detta – mer informella och situationsanpassade – stöd till grupperna.

”Många är glada för att ha någon att bolla med. Det blir mycket terapeutiskt stöd i de här cirklarna.”

– Samhörighet och kontakter

Att samarbeta med ett studieförbund innebär att ingå i ett sammanhang. Förutom de direkta kontakterna med verksamhetsutvecklaren ger också samarbetet möjligheter för banden att vidga sitt kontaktnät med andra musikgrupper, med professionella musiker, branschfolk och även utövare av andra former av kultur.

”Många vänder sig till oss för att de vill vara del av ett sammanhang. De vill vara i musikhuset för att det är häftigt att vara där, med replokaler och ett café. Det blir som en identitet.”

2.4.3 Studietimmar och stöd till grupperna

Att på olika sätt möta musikgruppernas behov är, som framgått, en central aspekt i studieförbundens musikverksamhet. Dessa insatser kräver resurser. Den här studien går inte i detalj in på frågan om ekonomiska flöden och prioriteringar inom studieförbunden men det är ändå intressant att se hur verksamhetsutvecklarna resonerar kring frågan om stöd till musikgrupperna, i termer av ekonomiska resurser.

Det verkar inte finnas något absolut samband mellan hur många studietimmar en musikcirkel rapporterar och det stöd de kan förvänta sig av studieförbundet. Av en del svar framgår att det här är något som förändrats på senare tid.

"Det här med kronor per timme försöker vi få bort."

"Förr i tiden fanns hyresavtal där det stod att 'vi ersätter med tjugo kronor per studietimme'. Så är det ju inte längre. Men det är en svår balans. Vi diskuterar mycket om hur vi ska prata med banden när det gäller ersättning."

"Jag kan stöta och blöta det här med mig själv och andra. Vi jobbar inte med kostnadsersättningar, men lite grann blir det ju så ändå, för stödet har ju alltid ett värde i pengar."

"Folk är ju inte dumma, de vet ju hur mycket timmar de rapporterat in. Det finns ju den här jättehårda regeln om att vi aldrig får prata pengar per timme. Det är väl bra på sätt och vis, men hela statsbidragssystemet handlar ju om pengar per timme, så det blir lite konstigt."

Att öppet diskutera med musikgrupperna i termer av hur mycket en studietimme är värd i kronor verkar alltså vara något som undviks. Ändå är det uppenbart att det finns ett samband mellan antalet studietimmar i en musikcirkel och det stöd gruppen kan förvänta sig. Det här ses också av de allra flesta som rimligt, dels som en följd av det faktum att studieförbundens intäkter är volymbaserade, dels för att aktiva musikgrupper ofta efterfrågar och kanske också förväntar sig mer stöd.

"Som systemet ser ut finns det en klar korrelation mellan hur mycket ett band har studiecirkel och hur mycket resurser de får."

"Jag lägger absolut ner mer tid på band som rapporterar mer, men de beror på att de kräver mer."

Bilden om direkta samband mellan antal studietimmar och det stöd grupperna kan förvänta sig är dock inte entydig. Att få hjälp med att komma i gång och spela musik i cirkel, att fråga verksamhetsutvecklare om råd, delta i ledarutbildningar, låna utrustning och få hjälp att göra studieplaner är mervärden som ofta erbjuds musikgrupperna, utan direkt koppling till antalet rapporterade studietimmar. Men en grundläggande dimension i relationen mellan musikcirkeln och studieförbundet är ändå att grupperna genomför cirkelverksamhet som kan rapporteras som underlag för statsbidrag.

2.4.4 Interna resursprioriteringar för verksamhetsutveckling

Det framgår tydligt att många studieförbund har ambitioner att utveckla musikverksamheten. Det handlar då inte enbart om att erbjuda hjälp och stöd till redan befintliga grupper. Flera verksamhetsutvecklare uttrycker även ambitioner om att nå personer som inte självmant knackar på dörren och vill spela musik. Det kan till exempel handla om att anordna aktiviteter för unga musikintresserade tjejer, särskilda satsningar med personer med

funktionsnedsättning eller att etablera verksamhet där utbudet är begränsat, till exempel i förorter och på landsbygden.

”Vi har haft ett stort jämställdhetsarbete och gjort satsningar på ickebinära, som inte har gett så mycket timmar.”

”Vi borde satsa mer på att ta oss ut i bostadsområden och informera mer om möjligheterna med studieförbund och folkbildning.”

Utvecklingsatsningar av det här slaget kostar pengar, men genererar inte alltid särskilt många studietimmar. Genast uppstår ett dilemma för studieförbunden. Att i alltför hög grad låta den befintliga cirkelverksamheten finansiera satsningar som inte ger stora volymer är visserligen möjligt och förekommer också. Men om detta sker i för hög utsträckning kan det bli problematiskt, eftersom det blir mindre över till de grupper som redan finns i verksamheten. Det är uppenbart att det resoneras mycket om denna fråga i studieförbunden – och bilden är inte entydig.

”Någonstans i huvudet vet jag ju hur mycket vi får in på ett band, och då är frågan hur dessa pengar ska användas.”

”Vi flyttar resurser väldigt friskt. Män i fyrtioårsåldern som kanske spelat i femton år behöver inte lika mycket stöd från oss. Att ta en del av pengarna som deras studiecirkel genererar och ge till cirklar med personer med Downs syndrom, det tycker vi är fullständigt rimligt.”

”Det är ju rimligt att vi använder våra resurser till de band som faktiskt har cirkel hos oss och inte till en massa annat.”

”Pengarna från musiken stannar definitivt inte inom musiken, det är inget konstigt med det.”

Det sista citatet visar också att det sker ett ekonomiskt flöde från musiken till andra verksamhetsgrenar. I hur stor omfattning det sker är svårt att uttala sig om, men att det sker är uppenbart, och enligt många verksamhetsutvecklare inte särskilt anmärkningsvärt.

Ett sätt för studieförbunden att öka sina intäkter är genom extern finansiering, utöver de pengar som kommer från generella offentliga anslag. Det kan exempelvis ske genom samarbeten och överenskommelser med regioner och kommuner. Så sker också i hög utsträckning, och flera sådana särskilda satsningar kopplade till musikverksamheten nämns.

2.4.5 Volym och kvalitet – vardagens dilemma

Det finns en mer eller mindre osynlig ande som svävar över svaren på många av frågorna som verksamhetsutvecklarna ställts inför under

intervjuerna. Det handlar om det kvantitativa fördelningssystemet av statsbidraget, där antalet studietimmar har avgörande betydelse för studieförbundens intäkter. Frågan har redan berörts, och dilemmat uttrycks så här av en av de intervjuade:

”Jag skulle säga att det är på förbunds nivå, på ledningsnivå, som det kommuniceras att vi behöver fler timmar. Och det är klart att det grundar sig i att vi är tio studieförbund som ska dela på en gemensam kaka som inte blir större. Om du själv står still och andra ökar, då får du mindre pengar, så är det bara.”

Citatet speglar en vardagsverklighet som nog alla intervjuade kan skriva under på. Problemet är inte att musikgrupperna vill träffas och spela mycket och ofta, utan snarare att verksamhetsutvecklarna själva i sin yrkesutövning känner en press att åstadkomma stora volymer. Det handlar både om att få befintliga grupper att rapportera många studietimmar och om att rekrytera och ansvara för allt fler musikgrupper, för ännu fler studietimmar. Följden blir att deras möjligheter att arbeta mer aktivt med verksamhetsutveckling och kvalitet minskar. Citaten nedan fångar hur några verksamhetsutvecklare upplever det hela:

”I vår region behöver en verksamhetsutvecklare dra in mellan tolv och femton tusen studietimmar i snitt, utifrån vad vi får för varje studietimme i dag.”

”Fördelningssystemet är helt förödande. Det leder till chefer som sitter med kniven mot strupen och kanske måste säga upp folk och därför pressar sina verksamhetsutvecklare till volymer, volymer, volymer.”

”Hur många band kan jag ansvara för och ändå vara en bra verksamhetsutvecklare? Till slut blir jag en administratör och då försvinner kvaliteten.”

”Jag lägger mycket skuld på cheferna för att det ser ut som det gör. Man har anställt folk för att skapa volymer, men inte talat om för dem vad folkbildning är. Nu har det gått så långt att vi till och med anställer chefer som inte vet vad folkbildning och civilsamhälle är. De kan komma från kommuner och näringslivet och ha jättebra kunskaper. De tror att de kommit till en skola, och vi måste snabbt som attan lära dom vad folkbildning är.”

”Ibland känns det som att vi får stå till svars för allt helvete på jorden. Tidigare fick man höra att det var jättebra med stora volymer, nu är det helt plötsligt fruktansvärt.”

”Man vet det sedan man började, att försvinner timmarna, då försvinner man själv också.”

Några av de intervjuade utvecklar tankar om fördelningen av statsbidragen till studieförbunden, och möjliga förändringar. Inga detaljerade förslag ges, men här finns exempelvis idéer om att förändra verksamhetsformen

studiecirkel, att införa en ny verksamhetsform utifrån amatörkulturens förutsättningar, och även att skapa ett bidragssystem som förhåller sig till folkbildningens roll i en alltmer digitaliserad värld.

Några efterlyser kvalitetsindikatorer som grund för fördelning av bidrag, medan andra också resonerar om svårigheterna med att låta kvalitativa bedömningar styra tilldelningen av pengar. Att frågan om fördelningssystemet av statsbidraget till studieförbunden är aktuell, kontroversiell och en källa till frustration är uppenbart.

2.4.6 Konkurrens mellan studieförbund

De flesta instämmer i att det finns konkurrens mellan studieförbunden när det gäller att attrahera musikgrupper. Däremot verkar det finnas mer eller mindre uttalade överenskommelser om att inte medvetet locka över grupper som redan samarbetar med ett studieförbund till det egna, i alla fall om lockbetet är ekonomiskt stöd till grupperna. Bilden som ges är dock något splittrad, eftersom strävan efter större volymer är en ständigt närvarande realitet för de lokala studieförbundsavdelningarna.

”Jag vet att det finns konkurrens, att man kan ta över grupper på ett ofint sätt. Men jag upplever att det har minskat.”

”Jag har verkligen inte känt av konkurrensen. Det kanske beror på att vi har ett så bra samarbete mellan studieförbunden här. Vi ser oss som kolleger.”

Flera verksamhetsutvecklare påtalar också värdet av en sund konkurrens, där studieförbunden sporrar varandra att utveckla verksamheterna och bli mer attraktiva för musikgrupperna.

”Om man säger, kom till oss för här får ni mer pengar, då är det fel. Men om deltagarna uppfattar ett studieförbund som bättre, då måste det vara fritt att välja.”

”På samma sätt som vi vill att våra deltagare ska utvecklas måste vi som studieförbund vilja utvecklas, och då är det bra med en hälsosam konkurrens.”

Även här finns avvägningar som inte alltid är enkla att hantera i vardagen.

”Konkurrens är väl också när man tävlar om att erbjuda mest, som studiotid och roliga speltillfällen. När ett studieförbund erbjuder vissa av sina band att åka till Berlin och spela, då tänker vi att ’fasen, det vill vi också göra, vi kanske ska åka till London’.”

Här ser man hur diskussionerna om konkurrensen mellan studieförbunden är intimt sammankopplat med den återkommande frågan om verksamhetsvolymer och hur de resurser som musikverksamheten genererar ska användas. Två citat kan illustrera dilemmat:

”Vi jagar inte band. Det förekom tidigare. ’Du får trettio kronor per timme och har du en full cirkel kan du handla grejer för tretton tusen.’ Så var det för femton år sedan, men jag hör det inte nu längre. Numera är det en sund konkurrens.”

”I dag, när allt är så timstyrt, tvingas man in i en konkurrens. Om vi tappar ett band så förlorar vi kanske fyrahundra studietimmar. Det kan vara förödande, kanske innebär det att jag måste gå ner på halvtid.”

Att studieförbundens skilda idémässiga profiler skulle ha någon avgörande betydelse när det gäller vilket av studieförbunden musikgrupperna väljer att söka samarbete med, finns det inget i denna studie som talar för, även om ett par verksamhetsutvecklare lyfter fram och beklagar detta faktum. Däremot nämner några att en god atmosfär och gemenskap på musikhusen och i studieförbundet, liksom verksamhetsutvecklarens kunskap och bemötande, kan ha betydelse för gruppernas val av studieförbund.

2.5 Musikintressets förändring

De nio personer som intervjuats arbetar nära den lokalt baserade musikverksamheten. Uppfattar de några tendenser och förändringar i människors musikintresse? Frågan ligger lite vid sidan av de övriga i denna studie, men kan ändå vara av intresse eftersom den riktar fokus på framtiden, och kan ge en uppfattning om musikintressets utveckling – i studieförbunden och i samhället. De svar som ges är i hög grad samstämmiga, även om några betonar vissa utvecklingstendenser mer än andra.

2.5.1 Från band till solo, duo och nätverk

Det klassiska bandet med tre till fem personer finns kvar, men är inte längre lika dominerande. Någon använder uttrycket ”Idol-syndromet” för att beskriva hur soloartister och duor blir allt vanligare, framför allt bland unga kvinnor med musikintresse. Flera kopplar utvecklingen till möjligheterna att med enkla medel exponera musik via sociala medier. Här finns också många framgångsrika och populära förebilder. För studieförbundens del är denna utveckling en utmaning, av det enkla faktum att det behövs tre för att det ska bli en studiecirkel.

”Nu vill man sjunga in en låt, lägga ut på Youtube och bli kändis. Jag dissas inte fenomenet, men tycker inte riktigt att det passar in i vår verksamhet.”

”På nittioalet hette det rockcirkel. En bit in på tvåtusenålet kom duos, en producent och en rappare. Vi får inte in dem i vårt system. Någonstans kan jag tycka att det är okej, eftersom studiecirkeln bygger på fler än två.”

”Det borde finnas en form för att få in dem. Vi har kompetensen inom låtskrivande, arrangering, musikbransch. Men vi kommer inte åt dem, för de ryms inte inom ramarna för en studiecirkel.”

2.5.2 Digitalt musikskapande i nätverk, oberoende av tid och rum

Den digitala utvecklingen verkar avsevärt ha förändrat formerna för att skapa och spela musik tillsammans. Processen är numera mycket mer tids- och rumsberoende än tidigare. Musikgrupperna är inte heller lika konstanta, utan består ofta av löst sammansatta och föränderliga nätverk. Det gäller inom flera genrer, men många nämner här specifikt hiphop.

Flera verksamhetsutvecklare hävdar bestämt att det finns både lärande och ett samspel i gruppen i dessa nätverksbaserade skaparprocesser, till exempel vid digitala, asynkrona möten, där den sociala interaktionen inte sker vid samma tidpunkt.

Utvecklingen ses dock som utmanande för studieförbunden, kopplat till de nuvarande verksamhetsvillkoren för studiecirkel, med en struktur baserad på fysiska, regelbundna möten med en fast konstellation av deltagare.

”Det är ett annat sätt att skapa musik på, och det passar inte in i våra snäva ramar, så jag har svårt att motivera stöd till dem. Det är inte statsbidragsberättigat. Men den folkbildning som sker där är helt magisk.”

”Man är mer som en organism än ett klassiskt rockband.”

”De spelar inte i grupper på samma sätt som förut. En vecka kan det vara tio stycken, en annan vecka fem stycken, nästa vecka har två försvunnit och tre nya kommit till. Ett slags inferno.”

2.5.3 Allt fler äldre och kvinnor – och unga som inte passar in

Förskjutningen från grupper till solo/duo och digitaliseringen inom musiken, lyfts fram av nästan alla intervjuade. Utöver detta nämns ett par andra tendenser.

Studieförbundens musikverksamhet har en stark övervikt av män, och frågan har diskuterats i många år. Flera studieförbund har också gjort satsningar för att få med fler kvinnor i verksamheten.

”Det har skett en förändring. Vi frågade oss, varför ligger vi på nittio procent killar i musikgrupperna? Jag tror att vi är på väg, där.”

Som den nationella statistiken visar är musikverksamheten inte längre en utpräglad ungdomsföreteelse. Endast 16 procent av deltagarna är 24 år eller yngre.

”För tjugo år sedan var det coolt att samlas i en grupp och spela när man var tretton år. Så är det inte riktigt längre. Medelåldern på våra deltagare har höjts och det kommer nog att fortsätta så.”

Flera uttrycker sig, med missmod och oro, för att nuvarande verksamhetsvillkor och verksamhetsformer, i kombination med de förändrade formerna för musikskapande, gör att en stor grupp unga musikintresserade ungdomar inte kommer i kontakt med studieförbund och folkbildning.

”Vi missar en stor del av den nya musiken och ur rättvisesynpunkt är det inte bra. Det går ett helt tåg förbi som missar oss.”

”När vi säger ’ni måste träffas samtidigt och på samma plats’ säger de ’varför ska vi göra det, så fungerar inte vårt arbetsflöde’.”

”Vi själva i studieförbunden förlorar på det, för vi kan inte utveckla folkbildningen utifrån hur verkligheten ser ut, vi stagnerar.”

2.6 Viktigast att förändra

Avslutningsvis ställdes verksamhetsutvecklarna inför denna tvådelade fråga: ”Om du fick ändra en sak till det bättre, dels i din vardag som verksamhetsutvecklare, dels vad gäller musikverksamheten i studieförbunden i stort, vad skulle det vara?” Här redovisas svaren i form av citat.

2.6.1 Det här vill jag förbättra i min egen verksamhet:

”Mer resurser så att vi kan nå fler människor och nya grupper.”

”En mötesplats för tjejer som inte bara behöver vara musik, där samtalet är det viktiga.”

”Mer tid att vara med i verksamheten, utifrån gruppens behov, men utan att inkräkta i den kreativa processen.”

”Vi ska fortsätta hyra ut lokaler, men även jobba med andra mervärden, coachning, speltillfällen, bandutbyten. Det är en resursfråga.”

”Vi skulle ha egna replokaler.”

”Jag vill värna om musikverksamheten som är så viktig för så många.”

”Jobba mer med verksamhetsutveckling och inte volym.”

”Mindre tid till administration och mer tid att besöka grupperna.”

”Mer tid för närvaro och dialog med banden. Mindre tid för byråkrati.”

2.6.2 Det här vill jag förändra inom studieförbundens musikverksamhet:

"Förändra bilden av att det bara är fusk i musikverksamheten."

"Om jag får drömma, skulle jag vilja dra ner på volymerna, men då måste alla studieförbund vara överens om det, så att inte något drar i väg."

"Asynkron verksamhet borde räknas som studiecirkel, det är också lärande tillsammans."

"En ny verksamhetsform, där det finns lärande men som inte är så bunden som i dag. Folkbildningen måste förändras."

"Att fler ska se att det kan finnas lärande och folkbildning även om inte alla träffas samtidigt, i samma rum."

"Andra sätt att mäta kvalitet, som fångar människors eget intresse och vilja till utveckling."

"Formen för rapporteringsbar folkbildning måste ändras, så att vi kan möta alla som är kreativa och vill folkbilda sig."

"Ta bort volymaspekten. Förenklade system och mer tid att utveckla verksamheten."

"Skapa ett annat bidragssystem och säkerställ att det fjärde syftet får vara kvar."

3 Avslutande reflektioner

Utifrån intervjuerna, där nio verksamhetsutvecklare från nio studieförbund svarat på frågor om musikverksamheten, görs här några sammanfattande reflektioner. Det är, som redan påpekats, ett begränsat antal röster som kommer till tals i denna studie, och som ligger till grund för det som redovisats i rapporten, och även för det som förs fram här.

3.1 Engagerade verksamhetsutvecklare

Det samlade intrycket är att de som intervjuats har deltagit med stort engagemang. De har uttryckt uppskattning över att musikverksamheten, deras ansvarsområde, uppmärksammas på detta sätt. De flesta av dem har själva ett levande musikintresse och otvivelaktigt en positiv grundinställning till den verksamhet som de arbetar med. Intrycket är ändå att de inte undviker att problematisera och reflektera kring de frågor som ställts. Detta gäller både kring vägval och dilemman i den egna vardagen, i det egna studieförbundet och om de verksamhetsformer och villkor som alla studieförbund har att förhålla sig till.

3.2 Improvisatorisk musik som folkbildning

Är improvisatorisk musik folkbildning? Enligt intervjuerna är svaret ett obetingat ja. I denna studie granskas inte själva verksamheten – gruppernas musikutövning och det som händer i replokalerna.

Verksamhetsutvecklarnas lyfter dock fram en rad aspekter till försvar för musikcirkelns folkbildande karaktär. Det mest centrala är cirkelns självständighet och inre dynamik, beskrivna som en form av kreativa rum, där lärande och skapande går in i varandra och där allt i grunden är deltagarstyrt, med den sociala interaktionen i gruppen som bärande element.

Här gör några verksamhetsutvecklare jämförelser med andra typer av cirkelverksamhet, till exempel studieförbundens föreningscirkel och programförda kurser, och framhåller då musikcirkelns starkt folkbildningsmässiga inslag – friheten, deltagarstyrningen och det ”upplevelsebaserade lärandet”.

Intrycket är att verksamhetsutvecklarnas utsagor i hög grad grundar sig i erfarenhetsbaserad kunskap, att de själva under många år har följt och sett hur deltagare och grupper utvecklats – socialt och musikaliskt. Direkta orsakssamband mellan cirkelverksamhet och deltagareffekter är visserligen svåra att slå fast, men det är möjligtvis inget ogrundat antagande att musikcirkelns utveckling kan sättas i samband med allt från den svenska musikexporten och det lokala kulturlivets fortlevnad till ungdomars sociala utveckling och medelålders mäns psykiska välbefinnande. Sådana exempel på musikcirkelns positiva effekter har alla nämnts under intervjuerna, men kan naturligtvis inte ledas i bevis inom ramen för denna studie.

3.3 Planmässighet i musikcirkelns utveckling

Begreppet ”planmässigt bedrivna studier” som är ett av villkoren för verksamhetsformen studiecirkel, kan kanske leda tankarna till en schemabundenhet, där varje moment i lärandet är förutbestämt. Så är det inte i musikcirkelns utveckling.

Planmässighet i musikcirkelns utveckling finns, men som en betydligt mer komplex process än vad som framkommer i cirkelns – ofta knapphändiga och kortfattat formulerade – arbetsplaner. Här verkar det snarare vara fråga om en muntligt framförhandlad planmässighet i den kreativa process av skapande och lärande som karakteriserar dessa studiecirkelns utveckling. Planer och idéer tycks födas konstant – de diskuteras, prövas, omförhandlas, antas eller förkastas – och blir på detta sätt en del av musikcirkelns inre liv.

Denna planmässighet befinner sig långt ifrån den mer instrumentella bundenheten som karakteriserar studiecirkelns utveckling med ett antal träffar och tydlig, förutbestämd struktur, en given början och ett givet slut. Det är till exempel en avsevärd skillnad mellan planmässigheten i en, låt säga, nybörjarcirkel i spanska och i en musikcirkel. I den förra går det relativt enkelt att fastställa målet för cirkeln och dela upp lärandet i olika moment. De ”gemensamma planmässigt bedrivna studierna” i en musikcirkel är, som intervjuerna ger uttryck för, av en helt annan karaktär.

Flera av verksamhetsutvecklarna ställer också olika ”typer” av studiecirkelns utveckling mot varandra och försvarar, ofta i folkbildningsideologiska termer, musikcirkelns mer dynamiska och deltagarstyrda planmässighet.

3.4 Verksamhetsvillkor behövs – och orsakar bryderier

Villkoren för den verksamhet som rapporteras som grund för statsbidrag är väl kända. Däremot uppfattas innebörderna av och motiven för nuvarande verksamhetsvillkor inte som solklara.

Mest ifrågasatt är villkorens skrivning om att lärande som övergår i utövande inte får rapporteras som grund för statsbidrag. Här är uppfattningen i det närmaste entydig, inom musiken går det inte att skilja lärande från utövande.

Begreppet anordnarskap är inte heller oproblematiskt. En del uppfattas som självklart, som att musikcirkelarna ska känna till vilket studieförbund de samarbetar med och att cirkelledaren ska vara godkänd av studieförbundet. Om man med anordnarskap däremot menar att studiecirkelarna ska planläggas och arrangeras av studieförbundet, och att deltagare därefter ska rekryteras, då finns många invändningar. Säkert grundas detta i verksamhetsutvecklarnas stora respekt för musikcirkelarnas autonomi. Studieförbundet ska varken lägga sig i arbetsformer eller innehåll, men vara tillgängligt när grupper behöver stöd.

De allra flesta uttrycker förståelse för att det måste finnas villkor och riktlinjer kopplade till skattefinansierad verksamhet, och även en vilja att leva upp till villkoren och göra rätt. Det som däremot väcker mycket frustration är de ändlösa diskussionerna om tolkningar och tillämpningar av verksamhetsvillkoren, både inom och mellan studieförbunden. Ofruktbart, tröttsamt och resursslukande, är tre ord som kan sammanfatta läget – manifesterat i det närmast uppgivna uttalandet i en av intervjuerna: ”Vi pratar inte om något annat”.

Varför då alla dessa diskussioner? Sannolikt är det en följd av att det i slutänden handlar om pengar, om studietimmarnas betydelse, och en ambition att tolkningar av villkor och gränsdragningar för en godkänd studietimme ska göras lika, helst i alla studieförbund. Annars blir det orättvist.

De ord och begrepp som finns i villkoren uppfattas ibland som otydliga och svårtolkade, vilket gör att frustrationen ibland riktas mot Folkbildningsrådet.

Möjligtvis bottenar diskussionerna om villkoren också i oro och ängslighet. Rädslan att göra fel verkar ibland vara mer tongivande än tillförsikten om att det faktiskt är okej om det går snett ibland. Erik Amnås ord i rapporten

När tilliten prövas (Folkbildningsrådet, 2019), om att folkbildning är ett högriskprojekt, kan kanske stämma till eftertanke.

3.5 Mervärdet för grupperna

Varför organiserar sig musikgrupper i studiecirkel och söker kontakt med ett studieförbund? Ett svar är att de inte har något annat val, i alla fall om de behöver hjälp. Amatörkulturen i Sverige är inte så starkt organiserad som inom många andra områden – idrott, friluftsliv, religion, för att ge några exempel. Studieförbunden blir därmed för många det enda alternativet, inte bara för musikintresserade, utan även för aktiva inom andra former av amatörkultur. Och det är otvivelaktigt så att musikgrupperna ser ett värde i att samarbeta med ett studieförbund, annars skulle de knappast göra det.

Lite förenklat kan man dela upp studieförbundens erbjudande till musikgrupperna i *materiellt* och *immateriellt* stöd. Det materiella stödet handlar främst om lokaler och utrustning. Det är uppenbart att hjälp med replokaler är av central betydelse för musikgrupperna. Utan någonstans att repa – ingen cirkel. På många håll erbjuder studieförbunden hyressubventioner, antingen i egna lokaler eller i lokaler som grupperna hyr på egen hand. Här förekommer olika upplägg med musikhus, utrustade lokaler för nybörjarband och lokaler som delas mellan flera grupper.

Det immateriella stödet kan ta sig olika uttryck. Det handlar om utbildningar i olika ämnen, men även om mer informellt bollande och stödjande samtal mellan deltagare och verksamhetsutvecklare. Ytterligare ett viktigt mervärde är att grupperna genom samröret med studieförbundet blir involverat i ett socialt och musikaliskt sammanhang som ger möjlighet till kontakter och kunskaps- och erfarenhetsutbyte med likasinnade. Framför allt för nya musikgrupper, och för grupper med ambitioner att nå ut med sin musik, kan detta vara betydelsefullt.

Den samlade bilden är att verksamhetsutvecklarna skulle vilja ägna mer tid och energi åt att utveckla det immateriella stödet till grupperna. En viktig faktor i sammanhanget är att musikgruppernas behov skiftar avsevärt – och för verksamhetsutvecklarna är det just gruppens behov som står i centrum. Många grupper klarar att ha cirkel på egen hand, om det bara finns någonstans där cirkeln kan äga rum, det vill säga en replokal.

3.6 Pengar och prioriteringar

Det ekonomiska förhållandet mellan studieförbundet och musikcirkelna uppfattas i allmänhet som problematiskt. Det verkar numera vara tabu att prata i termer av ersättning i kronor per studietimme med musikgrupperna, trots att många grupper vet hur det ligger till – att deras timmar betyder intäkter för studieförbundet. Även i de interna diskussionerna i studieförbundsavdelningarna är antalet studietimmar en ytterst påtaglig ekonomisk realitet. Det framgår inte minst av att många verksamhetsutvecklare gör direkta kopplingar mellan den egna anställningen och antalet studietimmar de lyckas ”dra in”. Utan studietimmar – inget jobb, för att tala klarspråk.

Det finns ett samband mellan antalet timmar i en cirkel och det stöd studieförbundet kan ge till gruppen, även om sambandet inte är statistiskt uppbyggt, så att ett visst antal studietimmar ger rätt till ett visst stöd. Verksamhetsutvecklarna skulle vilja ägna mer tid och resurser åt att nå nya grupper och arbeta mer aktivt med breddning och utveckling av musikverksamheten. Sådana satsningar kostar pengar men genererar inte alltid stora volymer studietimmar. Och om inga studietimmar kommer in – vilket kan bli följderna av att de mer självgående banden inte längre ser ett värde i att ha studiecirkel – då kommer det inte heller in några resurser som kan riktas till angelägen, men ”volymfattigare” verksamhet.

Det finns många exempel på att sådana satsningar ändå görs, som en följd av interna resursprioriteringar. Nästan alla nämner att det pågår olika former av utvecklingsarbete, men utifrån intervjuunderlaget är det svårt att göra någon säker bedömning av dessa satsningars omfattning.

3.7 En förändrad verklighet med utmaningar

En intervjufråga berörde musikintressets nuläge och framtid, med särskild koppling till studieförbundens verksamhet inom improvisatorisk musik.

Två tendenser är tydliga, nämligen förändringar i musikutövandets sociala organisering, och digitaliseringen. Allt fler organiserar sitt musicerande genom att spela och skapa musik på egen hand, i duor eller löst sammansatta nätverk. Detta gör att de inte självklart kommer i kontakt med studieförbund och folkbildning. Detsamma gäller den digitala utvecklingen, där lärande om och skapande av musik ofta sker oberoende av tid och rum, men där den sociala interaktionen i de kollektiva, kreativa processerna ändå kan vara bärande element.

Båda dessa utvecklingstendenser väcker frågor om nuvarande verksamhetsformer och verksamhetsvillkor, samt om studieförbundens förmåga och ambitioner att vara ett stöd för framtida generationers musikintresserade. I ett bredare perspektiv berör detta också frågor om framtiden för svensk folkbildning, i en värld som blir alltmer digitaliserad och där former för möten mellan människor och lärande förändras.

3.8 Stolthet och frustration – ambitioner och målkonflikter

Genomgående uttrycker de intervjuade en **stolthet** över den verksamhet de arbetar med. De ser hur människor, genom samarbetet med studieförbundet, får möjlighet att utvecklas, både i sitt musikintresse och som människor. Samtidigt tvingas de ibland försvara det folkbildningsmässiga lärprocesserna i verksamheten, både inom det egna studieförbundet och i mer utåtriktade sammanhang. Ambivalensen mellan känslan av att ena stunden bli ifrågasatt för det folkbildningsmässiga innehållet, för att i nästa stund möta uppskattning för de intäkter som verksamheten genererar, och sedan helt plötsligt bli misstänkliggjord för de stora volymerna, lyser igenom i flera kommentarer.

Detta är en av flera källor till den **frustration** som många verksamhetsutvecklare ger uttryck för. En ännu viktigare källa till denna känsla är att de upplever att deras yrkesroll och de själva i allt högre grad förvandlas – från kreativa folkbildningsutvecklare till kontrollerande administratörer av stora volymer studietimmar. Ängslighet och rädsla för att göra fel i ett regelsystem som ofta uppfattas som svårtolkat, kan hämma mod, kreativitet och nytänkande.

Samtidigt uttrycker de allra flesta **ambitioner** till utveckling. Det handlar om att hjälpa befintliga musikgrupper att komma vidare och om att erbjuda mer omfattande, personligt stöd till musikgrupper som behöver det. Det finns även ambitioner att nå ut bredare och bjuda in personer vars musikintresse ännu inte har tagit form, samt att kunna möta musikintresserade där nuvarande verksamhetsvillkor försvårar ett samarbete. Och det handlar inte minst om att söka upp människor som saknar mod eller resurser att självmant knacka på studieförbundets dörr.

Här blottas också en av flera **målkonflikter** inom musikverksamheten som verksamhetsutvecklarna har att hantera. Allra tydligast manifesteras detta i kritiken av det volymbaserade statsbidragsfördelningssystemet. På snart sagt varje fråga gjordes kopplingar till detta system, där begrepp som

”timjakt” och ”volymkrav” ses som hinder för att kunna utveckla det kvalitativa innehållet i verksamheten.

Att ställas inför målkonflikter och att balansera mellan kvalitet och kvantitet är knappast unikt för anställda inom studieförbundens musikverksamheter, utan dilemman som många har att hantera i sin yrkesutövning. Det framkommer heller inte några förslag på vad som ska ersätta det volymbaserade fördelningssystemet. Kvalitet, hävdar några, medan andra problematiserar frågan och varnar för ett fördelningssystem som grundas på bedömningar av kvaliteten i olika studiecirkel. Diskussionerna i denna fråga lär fortsätta – och fortsätta ta tid.

Bilaga 1 – Studieförbundens musikverksamhet – på deras egna webbplatser

Hur beskriver studieförbunden musikverksamheten när de själva riktar sig ut till offentligheten, på sina nationella webbplatser? Här ges några korta citat, hämtade från ibland mer omfattande beskrivningar på webbplatserna. Avsikten är att ge en inblick i hur studieförbunden själva beskriver musikverksamheten, främst inom ämnet improvisatorisk musik. För fullständiga beskrivningar hänvisas till studieförbundens webbplatser.

Arbetarnas Bildningsförbund, ABF

Musik

ABF har en stor och bred verksamhet när det gäller musik, sång och kör, med ett musiknätverk som är öppna för alla oavsett genre.

Spela med ditt band

Om du redan har ett band kan ni också ha en studiecirkel hos oss. Du kan få hjälp med hur ni kan komma vidare, få spelningar, spela in eller hitta ny inspiration för att göra låtar.

www.abf.se

Folkuniversitetet

Starta studiecirkel eller samarbete med oss

Har du eller dina kompisar en idé ni vill förverkliga? Att starta en studiecirkel eller samarbete med oss på något annat sätt kan vara vägen framåt. Välkommen till oss på Folkuniversitetet!

Samarbete med oss

Vill du starta en bokklubb, anordna en loppis, konsert, lära dig odla eller kanske spela musik i ett band? Våra samarbeten med föreningar och grupper är en viktig del i vår verksamhet.

www.folkuniversitetet.se

Kulturens Bildningsverksamhet

Vi hjälper musikskapare framåt

Evelyn hjälper låtskrivare, artister, band, producenter och andra kreatörer inom musikområdet att utvecklas och nå sin egen definition av framgång. Vi arbetar utifrån ett tydligt jämställdhetsperspektiv.

Vad erbjuder vi?

- Coachning
- Utbildning
- Nätverk
- Lokaler

www.kulturens.se

Medborgarskolan

Starta en musikcirkel

Inom vår musikverksamhet/Amplified finns tusentals musiker som spelar i band. Vi hjälper gärna dig och ditt band att utvecklas. Välkommen till oss!

Hos oss får alla musikstilar rum. Våra orter har olika förutsättningar att stötta dig och ditt band. Vi försöker att utgå från just ert behov. Band som spelar inom vår musikverksamhet/Amplified kan till exempel få hjälp med lokaler, utbildningar, material eller coachning. På vissa orter har vi även fullt utrustade studios där artister och band kan få möjlighet att spela in sin musik.

www.medborgarskolan.se

Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV)

MusicBox

Musikverksamhet, turnéersättning och Musikleken 2022

- *Musikleken 2022*. En lekfull tävling i musikens tecken!
- *We Are Voice*. Musikappen för sång och stämsång.
- *Merchandise*. Bra priser för cd- och vinylproduktion, backdrops och kläder.
- *Hitta gig*. Hur fixar du på smidigaste sätt spelning till ditt band? Vi har svaret.
- *Grafisk Profil*. Vår grafiska profil och logotyp.
- *Min studiecirkel*. Starta och administrera din studiecirkel.
- *Vårt jämställdhetsarbete*. Vi arbetar aktivt med jämställdhet inom musiken.
- *Turné/Inspelningsersättning*. Vill du eller ditt band ut på turné? Vill ni spela in i studio? Vi finns här för att stötta er!
- *Kontakt*. All NBV-personal som arbetar med musik i Sverige.

www.nbv.se

Sensus studieförbund

Musik

Sensus finns över hela landet och stöttar band, musikgrupper, studiokollektiv, arrangörer och föreningar i deras lärande och utveckling.

Musikverksamheten är bred och består av allt från repande band, studiokollektiv och musikföreningar till körer och kyrkomusikensembler.

Sensus möjliggör er kreativitet och stöttar er utveckling genom coaching, studioinspelningar, replokaler och spelningar. I vårt nätverk finns festival- och klubbarrangörer, bokningsbolag, skivbolag, distributörer och andra musikbranschaktörer.

Vi arrangerar också kurser, workshops och föreläsningar inom instrument, DJ, musikteknik, studioinspelning, musikbranschkunskap och marknadsföring.

www.sensus.se

Studiefrämjandet

Studiecirkel i musik

En studiecirkel i musik innebär att du och dina vänner, med vår hjälp, kan spela musik ihop och lära er nya saker. Vi har ett stort nätverk och stödjer er i allt ni behöver.

När du startar en studiecirkel i musik kan vi hjälpa dig och din grupp med:

- Spelningar
- Replokaler
- Inspelning
- Workshops & clinics
- Studiematerial

www.studieframjandet.se

Studieförbundet Bilda

Band

Vi på Bilda tycker att det är viktigt att musik och dess utövare får utvecklas på sina egna villkor. ... För oss är det ni och ert band som står i fokus, därför är det viktigt att ni berättar för oss vad ni vill göra och behöver! Kanske ett ställe att repa, hjälp att bolla kring en turné, någon som tittar på ert framträdande och ger feedback? Våra verksamhetsutvecklare är musiker och har varit med själva.

Genom oss kan ni få:

- Rep- och produktionslokaler till rabatterade priser
- Låna teknik till exempel ljus, PA och backline
- Clinics, workshops och föreläsningar anpassade efter dina behov
- Låna inspelningsutrustning för ljud och film
- Ekonomiskt stöd till ditt projekt/din cirkel
- Rabatterad studiotid och inspelning
- Framträdanden hos våra nationella och lokala klubbar, spelställen och samarbetspartners
- Våra verksamhetsutvecklarens expertis med coachning inom PR/arr/turné m.m.
- Rabatt på merchandise via Swedish Merch, exempelvis stickers, t-shirts, tygpåsar och backdrops.

www.bilda.nu

Studieförbundet Vuxenskolan (SV)

Utveckla ditt musikintresse hos oss på Studieförbundet Vuxenskolan

Vi arbetar med att stötta och coacha dig som håller på med musik oavsett behov och ambitionsnivå. Hos oss hittar du bland annat replokaler och studios och får möjlighet att utvecklas på dina villkor.

Vi kan hjälpa dig med bland annat:

- Replokaler
- Studioinspelningar och tillgång till prodstudios
- Livespelningar på klubbar och festivaler
- Material som t.ex. trumpinnar, strängar och sladdar
- Kurser och utbildningar inom allt från musikbranschen till instrument

www.sv.se

